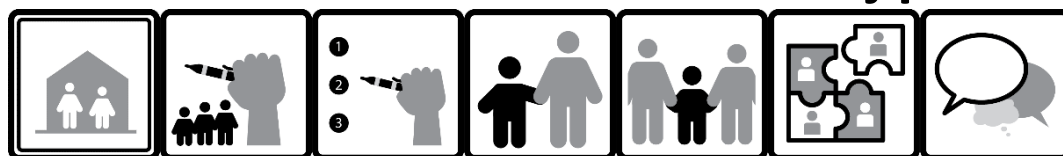

Odborné postupy v pedagogickej a poradenskej praxi

Práca s rodinou v špeciálnych výchovných zariadeniach – ukážka dobrej praxe

Kompetenčný rámec:

ZARIADENIE/A	diagnostické centrá, reedukačné centrá, liečebno-výchovné sanatóriá
ODBORNÝ ZAMESTNANEC/CI	Program vedený dvojicou odborných zamestnancov (psychológ, liečebný špeciálny/sociálny pedagóg/pracovník). Je vhodné, ak aspoň jeden z dvojice absolvoval výcvik v skupinových formách práce (sociálno-psychologický tréning, výcvik v skupinovej psychoterapii, napr. SUR).
VEKOVÁ KATEGÓRIA	7-18 rokov
FORMA	skupinová forma práce
VYPRACOVAL/A	Mgr. Ľubica Murínová, PhDr. Viera Hudečková PhD.
KONZULTANT/KA	Mgr. Martina Uríková
DÁTUM	MÁJ 2023

Tento projekt je financovaný zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Práca s rodinou v špeciálnych výchovných zariadeniach – ukážka dobrej praxe

Úvod do problematiky

Problémy v rodine sú najčastejšou primárnou príčinou umiestnenia dieťaťa v špeciálnych výchovných zariadeniach (ďalej len „ŠVZ“). Rodinné zázemie týchto detí je prevažne rozvrátené, vzťahy medzi rodičmi sú narušené, ich výchovný prístup k deťom je neprimeraný. Preto je práca s rodinou dôležitou súčasťou diagnostického, liečebno-výchovného, reedukačného a resocializačného procesu.

Pre rodiča je umiestnenie dieťaťa v zariadení nesporne emočne náročnou životnou situáciou, ktorú musí zvládnuť a postupne sa s ňou vyrovnávať. Našou úlohou je pomôcť rodine túto situáciu zvládnuť, umožniť členom rodiny, aby sa lepšie orientovali v novej životnej situácii, poskytnúť im všeobecné informácie o priebehu pobytu, na požiadanie umožniť rodičovi pozrieť sa do priestorov, kde bude dieťa bývať a informovať ho o fungovaní ŠVZ. Za kľúčové považujeme nadviazanie spolupráce s rodinou a získanie členov rodiny pre spoluprácu.

Základné princípy

Formy práce s rodinou v ŠVZ sú: individuálne konzultácie učiteľov a vychovávateľov, psychologické poradenstvo, psychologicko-výchovné vedenie, individuálna psychoterapia, skupinová psychoterapia, prípadové rodinné konferencie, víkendové pobyty pre deti a rodičov, návštevné hodiny pre rodičov, postreedukačné poradenstvo.

Práca s rodinou sa realizuje: pred pobytom dieťaťa v zariadení, počas pobytu dieťaťa v zariadení, po ukončení pobytu, keď ide o tzv. postreedukačnú starostlivosť (extramurálnu pomoc).

Pravidelné stretnutia rodičov v skupine (spravidla raz za mesiac), ktoré sú podľa možnosti zariadenia vedené párovo (muž, žena), s výcvikom terapeutov v skupinových formách práce. Tému skupinových stretnutí určia odborní zamestnanci podľa aktuálnych potrieb členov danej skupiny. Obsahom skupinovej práce môže byť adaptácia rodiča na umiestnenie dieťaťa, zvládanie emocionality, získavanie rodičovských a komunikačných kompetencií/zručností, spôsob, ako narábať s mocou, získavanie spätnej väzby od vedúcich stretnutia a od ostatných rodičov a pod.

Programy v ŠVZ zamerané na celé rodiny predstavujú aktivity, kde sa budujú vzájomné vzťahy jednotlivých členov rodiny. Významným prvkom je ponuka spoločných formatívno-zábavných stretnutí pre celé rodiny, tradičné „dni rodiny“, formatívno-zábavné rodinné výlety, víkendové pobyty pre celé rodiny, rodinné tábory, večierky (fašiangové, mikulášske, vianočné), ďalšie programy a podujatia.

Skupinová práca s rodičmi sa môže realizovať bez prítomnosti detí alebo s prítomnosťou detí. Môže mať charakter diskusných klubov, edukačných stretnutí, relaxačných aktivít spolu s deťmi, napríklad výlety, opekanie, súťaže, tvorivé dielne, vianočný večierok, karneval, rozlúčkové aktivity na záver školského roka.

Súčasťou skupinovej práce v rodičovskej skupine je edukovanie rodičov – získanie odborných informácií o poruchách správania, učenia, ADHD, rozvíjanie rodičovských kompetencií, zručností a ich posilňovanie, spätná väzba a zážitok s psychoterapeutickým účinkom.

Ciele

Cieľom práce s rodinou je posilňovanie rodičovských kompetencií, ktorými sú schopnosti a zručnosti rodiča reflektovať a odovzdávať kultúrne hodnoty a normy dieťaťu, budovať a udržiavať v rodine pozitívne medzigeneračné vzťahy, rozvíjať potenciál jej členov vo vzťahu k rodine i k vonkajšiemu svetu a vytvárať emocionálne a sociálne bezpečné prostredie (Škoviera, 2019).

Postup riešenia

V tomto dokumente sa zameriame na ukážky skupinovej práce s rodičmi.

Získanie a posilňovanie rodičovských kompetencií, zručností a posunutie sa k ambulantnej forme spolupráce po ukončení pobytu dieťaťa v ŠVZ a jeho následnom návrate do prirodzeného domáceho prostredia je dôležité hlavne z dôvodu zabránenia možných recidív.

Nasledujúce dva príklady programu sú ukážkou jednodňového programu práce s rodinou:

- program, ktorý strieda samostatnú prácu rodičov v skupine rodičov so spoločnými aktivitami s deťmi,
- program skupinovej práce s rodičmi s prítomnosťou detí.

Niektoré časti programu kopírujú model režimovej aplikácie skupinových foriem práce v zariadení (napríklad komunitné stretnutie), čo umožňuje aj rodičom zažiť to, čo deti zažívajú denne v ŠVZ.

Jednodňové stretnutie rodičov a detí v ŠVZ

Program rodičovského stretnutia:

- úvodná komunita
- rodičovská skupina
- prestávka na obed, deň otvorených dverí v zariadení
- rodinná olympiáda, športovo-relaxačný program rodičov s deťmi
- záverečná komunita

Úvodná komunita (trvanie cca 60 minút)

Stretnutie všetkých účastníkov v komunitnej miestnosti. Za zariadenie je vhodné, ak sa zúčastní vedúci zariadenia, sociálny pracovník, psychológ, liečebný pedagóg, vychovávateľ, komunitné stretnutie optimálne vedie dvojica zamestnancov.

Program úvodnej komunity:

1. Privítanie, predstavovanie a pesnička

Všetci účastníci sedia v komunitnom kruhu, rodičia s deťmi, lektori spolu. Vedúci komunity otvorí stretnutie a vysvetlí, ako sa zoznámime. Predstavovanie prebieha v rodinách, deti predstavujú svojich rodičov a na odľahčenie môžu niečo dodať, napr. čo kto rád robí či varí, aké je ich obľúbené jedlo a pod.

2. Nedokončená veta

Vedúci vysvetlí pravidlá techniky nedokončená veta a začne vetu napr. "Dnes ráno...". Každý zo skupiny dokončí vetu, rodičia aj deti.

3. Očakávania od stretnutia

Vedúci zadá inštrukcie na prácu v rodinách. Každá rodina dostane papier A4 a má za úlohu spoločne napísať, nakresliť, čo očakáva od dnešného stretnutia. Technika je zameraná na prácu v rodine, vedúci sa pohybuje medzi účastníkmi, monitoruje prácu, komunikuje s účastníkmi a pomáha tým, ktorí majú neistoty.

4. Pravidlá stretnutia

Vedúci v krátkom úvode vysvetlí nutnosť dodržiavať pri fungovaní spoločnosti pravidlá a poukáže na pravidlá v zariadení. Rozdelí účastníkov na dve skupiny, jednu budú tvoriť rodičia, druhú skupinu deti. Úlohou práce v skupinách bude porozprávať sa a napísať na väčší hárok A3 pravidlá, ktoré by sme mali dodržiavať na tomto stretnutí. Vedúci skupín pomáhajú deťom i rodičom vytvoriť pravidlá. Po interakcii sa všetci účastníci vrátia do komunitného kruhu a jeden hovorca z každej skupiny prezentuje vytvorené pravidlá. Vedúci sa snaží zosúladiť pravidlá detí s rodičovskými pravidlami. Ak sú pravidlá hotové k vystaveniu, môžeme ich nalepiť na viditeľné miesto, alebo vytvoriť jeden hárok z obidvoch pravidiel, prepísať fixkou a vystaviť.

Vedúci aktivity upozorní na dodržiavanie dohodnutých pravidiel a vysvetlí rodičom, ako budú hodnotiť správanie detí na konci stretnutia.

5. Organizačné informácie a záver komunitného stretnutia

Vedúci komunity informuje o časovom harmonograme stretnutia, o rozdelení do skupín, o určení si vedúcich skupín, tiež o miestnosti, kde budú pracovať, kedy budú prestávky a pod.

Na záver je vhodné zaradiť známu pesničku, ktorú deti a rodičia spievajú s gitarou, z pripraveného spevníka v komunitnom kruhu.

Po spoločnej komunite nasleduje prestávka na občerstvenie (cca 15 minút), po ktorej sa pracuje v skupinách. Rodičovskú skupinu vedú dvaja skúsení lektori.

Rodičovská skupina (trvanie cca 90 minút)

Program rodičovskej skupiny:

- oboznámenie so skupinovou prácou
- predstavovanie účastníkov
- predstavenie problémov s dieťaťom a postupy riešenia týchto problémov
- perspektívy, prognóza a aktuálne otázky

Oboznámenie sa so skupinovou prácou

Vedúci požiada rodičov, aby sa predstavili a vysvetlí pravidlá skupinovej práce. Zdôrazní najmä dôverynosť informácií, ktoré by sa nemali nikde prezentovať, najmä nie pred svojimi deťmi. Vysvetlí výhody skupinovej práce, ktorá umožňuje klientom riešiť problémy v prítomnosti druhých ľudí:

- šetrí čas, naraz sa môže pomôcť viacerým,
- klientovi môže pomôcť už len to, že zistí, že aj druhí ľudia majú podobné problémy, možno i náročnejšie,
- na skupine prebieha intenzívne sociálne učenie.

Predstavovanie účastníkov

Každý rodič sa stručne predstaví a napíše si na tvrdú papierovú kartičku krstné meno, alebo meno, ako si želá byť oslovaný, ktorú si zohne a položí pred seba v skupinovom kruhu. Predstavovanie môžeme obohatiť osobnejšou inštrukciou, napr. odkiaľ je, alebo aké remeslo sa mu páči, podľa ktorého by sa chcel volať a pod.

Predstavenie problémov s dieťaťom a postupy riešenia týchto problémov

Vedúci vyzve účastníkov, aby prezentovali problémy, ktoré s dieťaťom mali pred umiestnením. Jednotliví rodičia prezentujú svoj problém, vedúci skupiny empaticky zdieľajú prezentované, ak je to potrebné, usmernia, doplnia či povzbudia účastníka pri ventilácii problémov a uzavrú výpoveď každého rodiča krátkou pozitívnou reakciou a poďakovaním.

Osvedčilo sa použiť pri tejto nosnej časti skupiny nejakú techniku, s ktorou majú vedúci dobrú skúsenosť, napr. koláč príčin umiestnenia dieťaťa do zariadenia, sudičky a pod. Výhodou vhodne vybranej techniky je, že ponúka priestor na prípravu a rodič tak má čas sa pripraviť, premyslieť si, o čom bude hovoriť, a zároveň sa môže o svoju prípravu oprieť. Pri technikách s prácou na papieri je dôležité upozorniť rodičov, že prezentácia na papieri je pre nich, pre prácu na tejto skupine a môžu si ju zobrať so sebou. Dbáme na to, aby sa dostal k slovu každý člen skupiny, preto je potrebné sledovať čas a usmerňovať diskusiu, ak vznikne.

Perspektívy, prognóza a aktuálne otázky

Vedúci uzatvára skupinu odpoveďami na aktuálne otázky účastníkov, ktoré sú spravidla praktického charakteru, podáva informácie o vzdelávaní detí v škole, prognóze, o živote v zariadení, vychádzkach či priepustkách a pod.

Na záver patrí poďakovanie za úprimnosť a prosba o mlčanlivosť o zdieľaných skutočnostiach na skupine.

Prestávka na obed, deň otvorených dverí v zariadení (trvanie cca 60 minút)

Deti majú možnosť obslúžiť svojich rodičov pri obede a ukázať im zariadenie, priestory klubovne, spálne, porozprávať sa s vychovávateľmi, ak sú v miestnostiach, ktoré deti s rodičmi navštvia.

Rodinná olympiáda, športovo-relaxačný program rodičov s deťmi (trvanie cca 90 minút)

Zmyslom aktivít je zlepšenie atmosféry v rodine, spoločný pozitívny zážitok, relaxácia a aktívny oddych, vytváranie nových komunikačných mechanizmov, sebapoznávanie a vzájomné poznávanie (rodič – dieťa), pochopenie vlastných výchovných štýlov, pomoc pri zvládaní a vyrovnávaní sa so záťažovými situáciami v rodine, rozšírenie repertoáru pozitívne tráveného voľného času rodiny.

Program športovo-relaxačnej časti tvoria zážitkové, relaxačné aktivity zamerané na spoluprácu rodičov a detí pri športových a iných hrách.

Každá rodina vytvorí jedno družstvo, ktoré má absolvovať pripravené stanovištia.

Vedúci pripraví kartičky so stanovišťami pre každú rodinu, na ktoré sa budú zapisovať získané body.

Každý vedúci si pripraví jedno stanovište. Vyhodnotí účastníkov po absolvovaní aktivity a zapíše body na kartičku.

Príklady stanovišť hier, ktoré majú spoločne absolvovať rodičia aj deti:

- hod na kôš,
- skákanie cez švihadlo,
- skákanie vo vreci,
- prehadzovanie lopty/lietajúceho taniera, chytanie,
- streľba zo vzduchovky,
- hádanie 10 zakrytých vecí,
- priniesť čo najviac liečivých bylín a opísať, na čo sa používajú,
- prenášanie loptičky na lyžici cez prekážky.

Je dôležité pred hrou oznámiť, koľko bodov môžu za aktivitu získať.

Po absolvovaní všetkých stanovišť vedúci pozbierajú kartičky s nazbieranými bodmi a následne vyhodnotia poradie rodín.

Celkové hodnotenie olympiády, odmeny za súťaže i poradie prvých troch miest oznámia vedúci na záverečnej komunite.

Záverečná komunita (trvanie cca 60 minút)

Po krátkej (15 min.) prestávke na občerstvenie sa všetci spoja na rozlúčkovú, záverečnú komunitu.

Program záverečnej komunity:

- privítanie, pesnička,
- nedokončená veta,
- vyhodnotenie očakávaní a práca v rodinách,
- prezentácia práce v skupinách,
- vyhodnotenie pravidiel a hodnotenie správania rodičmi,
- vyhodnotenie rodinnej olympiády,
- záverečná pozitívna spätná väzba účastníkov – aktivita darovanie ruže.

Privítanie, pesnička

Pesnička na úvod alebo dohodnutý rituál, pozdrav.

Nedokončená veta „Tento víkend...“

Účastníci komunity majú postupne v kruhu po jednom dokončiť vetu, ktorá spracováva zážitky zo stretnutia, dobre mapuje náladu a prežívanie účastníkov stretnutia.

Vyhodnotenie očakávaní a práca v rodinách

Vedúci rozdá vypracované hárky z aktivity Očakávania zo stretnutia, ktorá bola v programe na úvodnej komunite a vyzve deti a rodičov, aby sa porozprávali o tom, čo tam majú napísané, či sa napísané očakávania splnili, čo sa nesplnilo a čo bolo navyše. Po krátkej rozprave má jeden člen rodiny - hovorca oboznámiť členov komunity s tým, či sa očakávania rodiča i dieťaťa zo stretnutia splnili a ako prežívali stretnutie.

Prezentácia práce v skupinách

Vedúci osloví účastníkov, aby sa rozdelili do skupín, v ktorých pracovali. Túto aktivitu robíme, ak sa z dôvodu vyššieho počtu účastníkov pracovalo vo viacerých rodičovských skupinách, prípadne prebiehala rodičovská skupina aj detské skupinky. Účastníci jednotlivých skupín dostanú možnosť krátko sa v kruhu porozprávať o tom, aký program mali skupinách. Následne

jeden hovorca zo skupiny prezentuje program a zážitky zo skupín pred celou komunitou. Cieľom je, okrem ventilácie, oboznámenie rodičov a detí s tým, čo robili na terapeutických skupinách, aký bol program v čase, ktorý nestrávil spolu. Z prezentácie vzniká obohacujúci zážitok, ako aj ucelený dojem z toho, že každý člen komunity je informovaný o programe iných skupín, rodičia majú možnosť vidieť a zažiť, ako sa s ich deťmi pracuje v zariadení.

Vyhodnotenie pravidiel a hodnotenie správania rodičmi

Vedúci, ktorý vedie hodnotenie, zhrnie pravidlá, ktoré boli prezentované na úvodnej komunite a vysvetlí rodičom možnosti hodnotenia správania v zariadení. Rodičia majú možnosť zhodnotiť správanie svojich detí počas spoločne strávených chvíľ v zariadení a pridať body hodnotenia za dohodnuté obdobie. Aby bolo slovné hodnotenie motivačné, vedíme rodičov, aby sa zamerali najmä na pozitívne správanie a vždy dáme dieťaťu možnosť sa k hodnoteniu vyjadriť. Bodové vyjadrenie hodnotenia môžeme prenechať na večerné hodnotenie vychovávateľa.

Vyhodnotenie rodinnej olympiády

Vedúci vyhodnotí rodinnú olympiádu, ocení všetkých zúčastnených malou pozornosťou, napr. cukríkom a osobitne udelí cenu a diplom rodinám, ktoré sa umiestnili na prvých 3 miestach.

Záverečná pozitívna spätná väzba účastníkov – aktivita darovanie ruže

Hra darovanie ruže je veľmi dobrá aktivita na pozitívnu spätnú väzbu medzi rodičmi a deťmi. Začína vždy vedúci, ktorý vysvetlí jednoduché pravidlo priamou rečou a názorne ukáže aktivitu, napr: „Dávam Ti ružu, pretože sa mi páčilo, ako si sa vtedy zachoval.“ Ten, kto dostane ružu, daruje ju ďalej, hra pokračuje dovtedy, kým ju nebudú mať všetci, ktorí v kruhu sedia.

Pesnička na záver alebo dohodnutý rituál, pozdrav.

Rodičovské stretnutie s prítomnosťou detí na skupine

Prítomní sú rodičia (alebo iní zákonní zástupcovia), deti, zamestnanci zariadenia, podľa výberu konkrétneho zariadenia, napr. riaditeľ, psychológ, vedúci výchovy. Účastníci sedia v kruhu.

Program stretnutia:

- predstavovanie spojené s vyjadrením pozitívnej spätnej väzby,
- informácie o aktuálnom stave,
- naplánovaná aktivita s terapeutickým potenciálom,
- voľná diskusia s rodičmi.

1. Predstavovanie spojené s vyjadrením pozitívnej spätnej väzby: Pri sedení v kruhu každé dieťa predstaví svojich rodičov – povie meno, príbuzenský vzťah (mama, otec, babka, ...) a o každom z nich povie jeho tri dobré vlastnosti. Následne prítomní rodinní príslušníci (každý za seba) takým istým spôsobom predstavia dieťa – povedia o ňom tri dobré vlastnosti. Môžeme

vyjadrenia komentovať, vyzdvihnúť relevantné vlastnosti, ak účastníci nevedia nájsť tri dobré vlastnosti, pomáhamo im ich nájsť a podobne. Rodičia môžu mať tendenciu hovoriť negatívne vlastnosti alebo podmieňovať pozitívne („vie poslúchať, keď chce“). Nenásilne ich upozorníme, snažíme sa, aby vyjadrenia pri predstavovaní boli len pozitívne. V diskusii sa môžeme spýtať, aké to bolo, počuť na seba pozitívne spätné väzby. Vhodné je využívať aj jemný, nenásilný humor.

2. Informácia o aktuálnom stave: Každé prítomné dieťa zhodnotí svoje správanie, prípadne opíše prežívanie od posledného stretnutia – čo sa mu podarilo, ako spolupracuje, prípadne prečo sa mu nedarí, ako sa cíti a podobne. Zamestnanci môžu komentovať a dopĺňať informácie od dieťaťa. Potom rodičia tiež opíšu svoju situáciu – ako sa cítia bez dieťaťa doma, čo majú nové a podobne.

3. Naplánovaná aktivita s terapeutickým potenciálom: Aktivitu aj s potrebnými pomôckami si pripravíme vopred. Podľa obsahu aktivity sa jej zúčastňujú aj rodičia s deťmi alebo len rodičia. Uprednostňujeme spoločné aktivity.

Príkladom môže byť technika **Kresba rodinného erbu**. Každá rodina dostane papier, farbičky a inštrukciu, podľa ktorej má spoločne navrhnuť a nakresliť svoj rodinný erb. Erb má znázorňovať charakter, vzťahy, záujmy, spoločné vlastnosti, špecifické charakteristiky rodiny. Po ukončení činnosti každá rodina predstaví svoj erb, vyjadrí sa k obsahu kresby, predstaví pomocou kresby svoju rodinu a jej atmosféru, vyjadrí sa tiež k procesu spolupráce. Pýtame sa ich, čo si pri tejto spoločnej činnosti uvedomili, čo ich prekvapilo a podobne.

Cieľom aktivity je vyjadriť a podporiť spoluprácu, spolupatričnosť, súdržnosť rodiny, uvedomenie si spoločných hodnôt a odlišností.

4. Voľná diskusia s rodičmi: Po ukončení spoločnej činnosti deti odídu k vychovávateľom a rodičia majú možnosť pokračovať v diskusii, pýtať sa, čo ich zaujíma. Ak je to potrebné a vhodné, po ukončení spoločného rodičovského stretnutia sa môžu realizovať individuálne rozhovory so psychológmi alebo riaditeľom zariadenia.

Je vhodné, ak sa rodičovské stretnutie uskutoční v dopoludňajších hodinách a rodičia po jeho skončení môžu v zariadení obedovať so svojimi deťmi v menej formálnej atmosfére.

Vyššie uvedené programy sú ukážkou jednodňového programu práce s rodinou. Za ďalšiu z efektívnych zážitkových foriem práce s rodinou považujeme víkendové pobyty detí a rodičov, ktoré sa dajú realizovať formou grantových programov. Zážitkové terapeuticko-výchovné pobyty detí s poruchami správania a ich rodičov sa konajú mimo ŠVZ. Zmyslom aktivít je zlepšenie atmosféry v rodine, spoločný pozitívny zážitok, relaxácia a aktívny oddych, vytváranie nových komunikačných mechanizmov, sebaopoznávanie a vzájomné poznávanie (rodič – dieťa), pochopenie vlastných výchovných štýlov, pomoc pri zvládaní a vyrovnávaní sa so záťažovými situáciami v rodine, rozšírenie repertoáru pozitívne tráveného voľného času rodiny. Podrobný program víkendových stretnutí s ukázkami aktivít je rozpracovaný v knižke Rodina a problémové dieťa v terapeuticko-výchovnej starostlivosti (Škoviera, Murínova 2012).

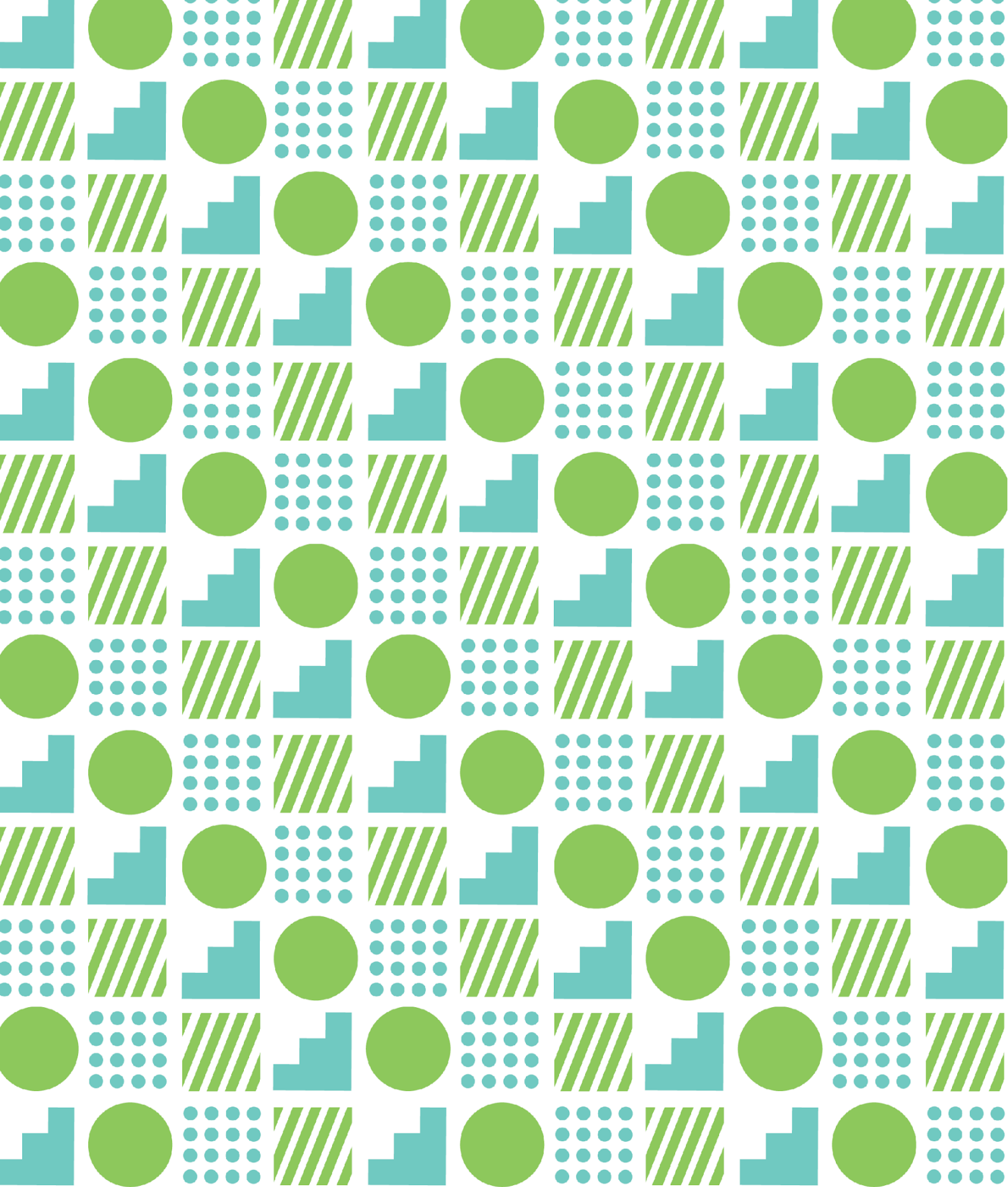
Výstup činnosti

Spoluprácu s dieťaťom a jeho rodinou počas a po ukončení pobytu zaznamenávame v osobnom spise dieťaťa.

Použité zdroje

ŠKOVIERA, A. 2019. *Terapeutická komunita v špeciálnych výchovných zariadeniach*. Ružomberok: VERBUM - vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2019. 76 s. ISBN: 978-80-561-0642-6.

ŠKOVIERA, A. - MURÍNOVÁ, Ľ. 2012. *Rodina a problémové dieťa v terapeuticko-výchovnej starostlivosti*. Bratislava: FICE – Národná sekcia v SR, 2019. 100 s. ISBN: 978-80-969253-5-3.

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce